

Justitiedepartementet
103 33 Stockholm

Yttrande över betänkandet Gode män och förvaltare – en översyn (SOU 2021:36)

Myndigheten för delaktighet arbetar för ett samhälle där alla kan vara delaktiga, oavsett funktionsförmåga. Myndigheten för delaktighet lämnar följande yttrande.

Myndighetens synpunkter

Myndigheten för delaktighet (MFD) tillstyrker utredningens förslag, men anser att de kan utvecklas ytterligare.

Utredningen föreslår att en ny förvaltningsmyndighet upprättas med ett övergripande ansvar på området. Utredningen lämnar därutöver ett stort antal förslag med skiftande detaljeringsgrad. Inom ramen för de begränsningar som utredningens direktiv ger, menar MFD att förslagen sammantaget kommer att bidra till att stärka huvudmannens ställning och tydliggöra olika aktörers ansvar på området.

För att ett systemskifte, som innebär ett ökat fokus på huvudmannens vilja och inflytande, ska kunna äga rum med stöd av förslagen behövs dock enligt MFD ett ännu starkare fokus på huvudmannens delaktighet. MFD vill i denna kontext peka på FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och särskilt artikel 5 om rätten till icke-diskriminering och artikel 12 om rätten till rättskapacitet på lika villkor som andra. Sverige är som konventionsstat skyldig att se till att det är möjligt att utreda personens vilja, att stödja personen samt att anpassa och göra insatserna tillgängliga för personer med olika förmågor.

MFD vill i det följande lämna några kommentarer om huvudmannens ställning, betydelsen av att enskilda förslag ges förutsättningar att kunna omsättas i praktiken samt vikten av att systemet med gode män och förvaltare fungerar som helhet.

Förslag som främst berör huvudmannen och ställföreträdarens uppdrag
MFD tillstyrker de förslag som syftar till att stärka huvudmannens ställning
och instämmer i utredningens förslag:

- att ställföreträdarens uppdrag ska bestå i att, inom ramen för förordnandet, se till att den enskildes intressen i ekonomiska och personliga angelägenheter tas om hand.
- att det förtydligas i lagstiftning att innan godmanskap anordnas bör det alltid övervägas om huvudmannen kan få tillräcklig hjälp genom mindre ingripande åtgärder, exempelvis genom insatser inom socialtjänsten, en framtidsfullmakt som har trätt i kraft, genom reglerna om anhörigbehörighet eller en vanlig fullmakt.
- att det ska framgå av lagstiftningen (vilket tidigare har klargjorts av rättspraxis) att ett godmanskap ska upphöra om huvudmannen tar tillbaka sitt samtycke, i de fall samtycke varit en förutsättning för att anordna godmanskapet.
- att en lagreglerad skyldighet införs för ställföreträdare att löpande informera sina huvudmän om uppdraget, om det inte finns särskilda skäl mot det.
- att en lagstadgad skyldighet införs för ställföreträdare att årligen redogöra för sin verksamhet i en årsberättelse och att lämna en slutberättelse vid uppdragets slut.
- att införa en reglering som innebär att överförmyndaren efter sin granskning av en ställföreträdarens verksamhet ska underrätta huvudmannen om att granskningen har genomförts.

Huvudmannen ska ges möjlighet att vara delaktig i sina ekonomiska och personliga angelägenheter så långt det går

MFD anser att förslagen som främst berör huvudmannen och ställföreträdaren stärker huvudmannens ställning på flera sätt. De ger bl.a. huvudmannen bättre skydd mot ekonomiska övergrepp genom förslagen om ökad insyn och information från ställföreträdarens sida om uppdraget. Förslaget om att huvudmannen ska kunna ta tillbaka sitt samtycke stärker huvudmannens inflytande och självbestämmande på ett konkret sätt. Det tydliggörs också att ställföreträdaren inte bara har till uppgift att bevaka den enskildes

ekonomiska intressen och att hålla ordning på pengar utan ska också se till personliga angelägenheter.

MFD menar dock att huvudmannens rätt att vara delaktig i sina ekonomiska och personliga angelägenheter, och också få stöd med detta, behöver ingå som en utgångspunkt och central del i en ställföreträdarens förhållningssätt och uppdrag. Det innebär att ställföreträdaren bör involvera huvudmannen i så stor utsträckning som möjligt. En ställföreträdare till en huvudman med en mer omfattande intellektuell funktionsnedsättning kan exempelvis behöva ha återkommande kontakt för att lära känna personens intressen och behov. I den fortsatta beredningen bör ett sådant förhållningssätt från ställföreträdaren förtydligas.

Förslag som främst berör överförmyndarens uppdrag och ansvar

MFD tillstyrker de förslag som berör överförmyndarens uppdrag och ansvar och instämmer i utredningens förslag:

- att överförmyndarna, i stället för domstolarna, ska pröva ärenden om godmanskap. Om någon som är behörig att yttra sig i ärendet motsätter sig att godmanskap anordnas, jämkas eller upphör ska överförmyndaren överlämna ärendet för prövning till tingsrätten.
- att det ska framgå av lagstiftningen att överförmyndarens tillsyn bör vara att granska om ställföreträdaren utövar sitt uppdrag i enlighet med huvudmannens bästa.
- att överförmyndarnämnd eller gemensam överförmyndarnämnd ska vara den obligatoriska organisationsformen då nämndformen är en bättre garanti för hög rättssäkerhet, kvalitet och professionalism i verksamheten.
- att skapa en ordning som innebär att huvudmannens make eller sambo och närmaste släktingar ska ha rätt att ta del av de handlingar som finns hos överförmyndaren, men att överförmyndaren ska kunna neka en anhörig att ta del av en handling, om det med hänsyn till huvudmannens intressen finns särskilda skäl mot att handlingen lämnas ut.

- att införa en lagstadgad skyldighet för överförmyndaren att anmäla till allmän åklagare om en förmyndare, god man eller förvaltare kan misstänkas för att ha begått brott mot sin huvudman för vilket fängelse kan följa och som har samband med verksamheten.
- att överförmyndaren ska utse en ny ställföreträdare så snart som möjligt när en ställföreträdare begär sitt entledigande, under förutsättning att ställföreträdarskapet ska fortsätta.
- att en införa en reglering av i vilka fall en ställföreträdare som tar sig an uppdrag inom ramen för sina anställningar ska få utses och att en anställd ställföreträdare ska förordnas när det är nödvändigt p.g.a. uppdragets svårighetsgrad eller om det finns särskilda skäl.

Förslag som främst berör den nya myndigheten och länsstyrelserna

MFD tillstyrker förslaget att inrätta en ny myndighet med samlat ansvar på nationell nivå, men anser bl.a. att myndighetens ansvar behöver utvidgas för att förbättra förutsättningarna att komma tillrätta med de problem och brister som finns på ställföreträdar- och överförmyndarområdet.

MFD instämmer i utredningens förslag:

- att regeringen inrättar en ny myndighet med ett övergripande ansvar på området. Inom myndigheten ska det inrättas ett forum för samverkan med representanter för kommunerna samt berörda länsstyrelser och intresseorganisationer.
- att den nya myndigheten ska bemyndigas att meddela föreskrifter när det gäller bl.a. ställföreträdarens redovisning och överförmyndarens tillsyn samt ta fram allmänna råd på området.
- att det tas in en bestämmelse i föräldrabalken som innebär att ett nationellt register ska föras över förordnade förmyndare, gode män och förvaltare och de som har en sådan ställföreträdare samt att den nya myndigheten ska föra det nationella registret och ansvara för personuppgifter.
- att införa en lagstadgad skyldighet för överförmyndaren att lämna allmän information till huvudmän, om vad ställföreträdarskapet innebär, vilken överförmyndarens roll är och om möjligheten att

framställa klagomål mot en ställföreträdare. Informationsmaterialet ska tas fram av den nya myndigheten.

- att den nya myndigheten ska ansvara för att ta fram en nationell introduktionsutbildning som alla ställföreträdare ska vara skyldiga att gå i samband med att de förordnas för att öka kunskapsnivån.
- att den nya myndigheten ska sammanställa befintliga utbildningar och kartlägga behoven av ytterligare utbildningar. På områden där det saknas relevanta fördjupade utbildningar ska myndigheten ansvara för att sådana tas fram.
- att den nya myndigheten ska svara för styrning och samordning av den digitala utvecklingen på området.

Informationsmaterial till huvudmannen bör innehålla skrivningar om rätten att vara delaktig i sina ekonomiska och personliga angelägenheter

Som framgår av punktlistan ovan föreslås en lagstadgad skyldighet för överförmyndaren att lämna allmän information till huvudmän om vad ställföreträdarskapet innebär, vilken överförmyndarens roll är och om möjligheten att framställa klagomål mot en ställföreträdare. Utredningen föreslår att informationsmaterialet ska tas fram av den nya myndigheten.

MFD vill framhålla vikten av att informationsmaterialet också inkluderar information om huvudmannens rätt att löpande vara delaktig i sina ekonomiska och personliga angelägenheter.

De länsstyrelser som utses till att bedriva tillsyn behöver få rimliga förutsättningar och tillräckliga resurser för sitt uppdrag

Det framgår av betänkandet att länsstyrelserna över tid har haft knappa resurser till sitt förfogande för att genomföra sitt komplexa tillsynsuppdrag. MFD vill poängtera vikten av att länsstyrelserna får rimliga förutsättningar att bedriva sitt framtida tillsynsarbete och tilldelas resurser för att på allvar ta sig an detta viktiga samhällsuppdrag.

MFD menar att utredningens övriga förslag, inklusive inrättandet av en ny myndighet med ett övergripande ansvar på området, blir mindre meningsfulla om tillsynen från länsstyrelsernas sida inte heller i fortsättningen fullt ut lever upp till förväntningarna.

Ansvarsfördelningen mellan den nya myndigheten och länsstyrelserna bör nog övervägas för att systemet som helhet ska fungera i praktiken

MFD anser att den nya myndighetens ansvar kan utökas när det gäller ansvaret för tillsynsvägledning och minskas i motsvarande mån för länsstyrelserna.

Trots förslaget om inrättandet av en ny myndighet förordar utredningen att länsstyrelserna ska fortsätta att ansvara både för tillsyn och tillsynsvägledning gentemot överförmyndare. Uppgiften består i att ge råd och stöd i samband med den löpande tillsynen samt att besvara frågor. Som ett led i rådgivningsansvaret ska länsstyrelserna sprida information bland överförmyndarna om exempelvis ny lagstiftning eller viktiga rättsfall.

Inom de flesta andra områden där länsstyrelsen utövar tillsyn ligger det nationella ansvaret på en central myndighet som ger tillsynsvägledning, utfärdar föreskrifter och i vissa fall även bedriver en egen tillsynsverksamhet. Exempel på sådana områden är miljö- och naturvård, livsmedelskontroll och plan- och byggverksamhet.

Det finns enligt MFD flera skäl till att det kan vara en tveksam lösning att länsstyrelserna även fortsättningsvis ska bedriva både tillsyn och tillsynsvägledning. Det mest uppenbara skälet är att det hittills inte har fungerat tillfredsställande, även om utredningens bedömning är att hanteringen av tillsynen successivt har förbättrats. Utredningen framhåller att knappa resurser hos länsstyrelserna är en bidragande orsak till att deras tidigare tillsynsarbete har brister. De knapphändiga resurserna kan i sig vara ett skäl till att låta länsstyrelserna fokusera enbart på tillsyn och låta den nya myndigheten ta över ansvaret för tillsynsvägledningen.

Det finns även principiella skäl mot att länsstyrelserna ansvarar för *både* tillsyn och tillsynsvägledning. Det kan hävdas att en myndighets opartiskhet vid tillsynen kan ifrågasättas om myndigheten också ger råd till den som tillsynen avser. Det skulle enligt MFD göra gränsdragningen tydligare mellan ansvarsområdena för den nya myndigheten och de länsstyrelser som ansvarar för tillsyn om denna uppdelning gjordes. En sådan ordning bör också bidra till att tillsynsvägledningen till överförmyndare i högre grad styrs upp, blir enhetlig och kvalitetssäkras. Av utredningen framgår dessutom att många

överförmyndare anser att länsstyrelserna inte kan ge dem det stöd och den rådgivning som de har behov av. Därför vänder sig överförmyndarna oftast till andra aktörer för vägledning.

MFD menar att detta talar för att dela upp ansvaret för länsstyrelsernas tillsyn och vägledningen för denna tillsyn genom att låta den nya myndigheten överta ansvaret för tillsynsvägledningen. I den fortsatta beredningen bör det därför övervägas om den nya myndigheten också ska ansvara för att bedriva tillsynsvägledningen till överförmyndare.

Avslutningsvis vill MFD framhålla att det krävs att alla länkar hålls ihop till en fungerande helhet för att reformen ska få önskat genomslag i praktiken och att systemet inte kommer att vara starkare än dess svagaste länk.

Ärendets handläggning

I den slutliga handläggningen av ärendet har generaldirektör Malin Ekman Aldén (beslutande), avdelningschef Emelie Lindahl och utredare Susanne Eriksson (föredragande) deltagit.

Myndigheten för delaktighet

[elektroniskt underskriven]

Malin Ekman Aldén